

XXI Międzynarodowy Kongres Ornitologiczny (Wiedeń, 20–25 VIII 1994 r.)

W 1884 r. odbył się w Wiedniu pierwszy Międzynarodowy Kongres Ornitologiczny. Teraz, po 110 latach, Austria po raz drugi miała zaszczyt być gospodarzem tego prestiżowego spotkania i z tego powodu odczuwało się tu atmosferę święta. Miejszem obrad był dawny pałac cesarski Hofburg, a na uroczystym rozpoczęciu oraz w przerwach między obradami towarzyszyła nam muzyka starych wiedeńskich mistrzów w wykonaniu zaproszonych na tę okazję artystów. Słuchało jej ok. 1300 uczestników z prawie 60 krajów świata.

Sekretarzem generalnym Kongresu był prof. John P. Dittami (Austria). Do najliczniej reprezentowanych krajów należały USA (20% uczestników), Niemcy (14%) i Anglia (10%). Polska z 36 uczestnikami znalazła się na 9 miejscu wraz z Francją.

Każdego dnia obrady zaczynały się od dwóch wykładów plenarnych, po których odbywały się sympozja oraz dyskusje okrągłego stołu.

Tematyka 11 wykładów plenarnych obejmowała bardzo szeroki zakres: od wysoce specjalistycznych rozważań na temat struktury mózgu (J. R. Krebs i in., W. Brytania i R. Silver, USA), aż po metapopulacje (J. N. M. Smith, Kanada). Przeważała tendencja do rozważań na poziomie molekularno-genetycznym i fizjologicznym w odniesieniu do ekologii i ewolucji (J. C. Avise, USA) oraz historii życia ptaków (E. D. Ketterson i V. Nolan, USA). Pozostałe wykłady dotyczyły prawidłowości w produkcji jaj (C. Perrins, W. Brytania), ewolucji życia w grupach rodzinnych (S. T. Emlen, USA), rocznych rytmów w reprodukcji i migracjach (E. Gwinner, Niemcy), kosztów drugorzędowych cech płciowych i ich ewolucji (A. P. Møller, Szwecja) oraz interpretacji sygnałów używanych przez ptaki (P. Marler, USA). Duże wrażenie zrobił zilustrowany filmem wykład Y. Leshema (Izrael) na temat rozpoznania tras i czasu przelotów różnych gatunków dużych ptaków, które podczas masowych migracji jesiennych i wiosennych powodowały kolizje z samolotami na terenie Izraela. Efektem tej pracy była redukcja liczby kolizji prawie o 90%.

Sympozja podzielone były na 6 grup tematycznych: biologia ogólna, systematyka i ewolucja, morfologia i fizjologia, behavior, ekologia oraz ornitologia stosowana i ochrona. W sumie odbyły się 54 sympozja z kilkoma referatami każde. Poszczególne grupy tematyczne były nierównomiernie reprezentowane, z wyraźną dominacją morfologii i fizjologii (62 referaty) nad ekologią (26 referatów) oraz ornitologią stosowaną i ochroną (34 referaty).

Spośród dużej liczby referatów sympozjalnych warto wymienić starannie przygotowany przegląd badań ornitologicznych prowadzonych w Austrii, kraju o bogatych tradycjach, którym patronuje duch Konrada Lorenza, laureata Nagrody Nobla. Obejrzelśmy piękny film o jego życiu i pracy, a gęś gęgawa stała się symbolem tego Kongresu i spoglądała na nas z materiałów kongresowych.

Poniższy krótki przegląd niektórych referatów jest odzwierciedleniem moich zainteresowań, gdyż nie sposób na kilku stronach dokonać bardziej reprezentatywnego omówienia. A więc zacznę od

dzierzb – ptaków, którym zagraża wyginięcie w wysoko rozwiniętych krajach Europy, Ameryki i Azji. H. Esselink (Holandia) zwrócił uwagę, że znikanie dzierzby gąsiorka, gatunku gnieźdzącego się głównie w krajobrazie rolniczym, może być jednym z pierwszych łatwo zauważalnych sygnałów degradacji całych agrocenoz. Wynika to stąd, że pokarm gąsiorka składa się głównie z dużych bezkręgowców, zajmujących szczytową pozycję w łańcuchach pokarmowych idących od roślin, przez bezkręgowce roślinożerne, do dużych form drapieżnych. Obecność gąsiorka wskazuje więc, że cały ten łańcuch funkcjonuje prawidłowo. W symposium na temat genetyki i zmienności fenotypowej L. Keller (USA) przedstawił na przykładzie sikory bogatki nową metodę ilościowej oceny wpływu czynników środowiskowych na dzienne przyrosty ciężaru ciała piskląt, z jednoczesnym uwzględnieniem wpływu czynnika genetycznego. Prowadzone od 20 lat badania nad tempem specjacji zięb Darwina na wyspach Galapagos wykazały, że przy odpowiednich warunkach środowiskowych może ona zachodzić stosunkowo szybko (P. R. Grant i B. R. Grant, USA).

Wśród referatów *sensu stricto* ekologicznych kilka dotyczyło porównania zespołów ptaków żyjących w środowiskach o podobnej strukturze, ale na różnych kontynentach (m.in. M. L. Cody, USA, C. Erard, Francja i A. Keast, Kanada). Bardzo ciekawe było symposium na temat sytuacji palearktycznych i nearktycznych ptaków wróblowatych na zimowiskach w Afryce i Ameryce Południowej. Często uważa się, że przyczyną spadku liczebności wielu tych gatunków na lęgówiskach jest pogarszanie się warunków życia na zimowiskach. B. Bruderer (Szwajcaria) wykazał, że nie ma to miejsca w przypadku dzierzby gąsiorka i dzierzby czarnoczelnej na zimowiskach w Afryce Południowej. T. W. Sherry i R. T. Holmes (USA) na podstawie szczegółowych obserwacji kolorowo obrączkowanych populacji małego ptaka wróblowatego, *Setophaga ruticilla*, na Jamajce sugerują, że spadek liczebności kilku gatunków lęgowych ptaków Ameryki Północnej może przynajmniej częściowo wynikać ze zmiany użytkowania środowiska przez człowieka na zimowiskach. Z kolei J. M. Wunderle i S. C. Latta (USA) doszli do wniosku, że zmiany środowiskowe na zimowisku (fragmentacja krajobrazu) mogą mieć mniejszy wpływ na liczebność ptaków, niż podobne zmiany na terenach lęgowych w Ameryce Północnej.

W symposium na temat wybiórczości środowiskowej znalazł się referat odbiegający od klasycznych wyobrażeń na ten temat, które kładą nacisk na wpływ bazy pokarmowej. T. E. Martin (USA) na podstawie szeregu eksperymentów terenowych doszedł do wniosku, że dobór naturalny faworyzuje ptaki, które wybierają środowiska redukujące ryzyko drapieżnictwa gniazdowego. Dodatkowym czynnikiem o dużym wpływie jest mikroklimat, tak że ostatecznie wybór środowiska jest kompromisem między drapieżnictwem gniazdowym a mikroklimatem. Ciekawy był również referat dotyczący ontogenetycznych aspektów wybiórczości środowiskowej (E. Glück i B. Leisler, Niemcy).

Na symposium dotyczącym ornitologii stosowanej omawiane były takie tematy, jak reakcja zespołów ptaków na obecność człowieka, metody zdalnego obserwowania czasowo-przestrzennych prawidłowości w migracjach ptaków, ptaki morskie jako model globalnej ochrony ptaków, badania ptaków w zmieniającej się konfiguracji środowiska, problemy etyczne w badaniach ptaków, metody oceny reakcji ptaków na skażenie środowiska i zastosowanie radiotelemetrii do badań nad ochroną.

Okazuje się, że ptaki są bardzo wrażliwe na obecność człowieka. K. J. Gutzwiller (USA) stwierdził, że obecność jednego tylko obserwatora, spacerującego po powierzchni próbnej przez 1–2 godziny na tydzień w ciągu 10 tygodni pory lęgowej w lesie w stanie Wyoming, USA, spowodowała przemieszczenie się kilku gatunków, spadek bogactwa gatunkowego ptaków oraz pojawienie się jednego nowego gatunku. Zmiany te zaszły nie tylko na 1-ha powierzchni próbnej, po której ten człowiek się poruszał, ale również na obszarze 7 ha w jej otoczeniu. W lasach na ubogich zakwaszonych glebach w Holandii do 40% samic trzech gatunków sikor składało jaja o zbyt cienkiej skorupce, która łatwo ulegała zgnieceniu pod ciężarem wysiadującego ptaka. Było to spowodowane spadkiem liczebności ślimaków na skutek zakwaszenia gleby. Ślimaki stanowią dla tych, jak również i innych gatunków ptaków wróblowatych, podstawowe źródło wapnia w okresie składania jaj. Autor (J.

Graveland, Holandia) sugeruje, że wpływ braku wapnia na reprodukcję ptaków jest dużo bardziej rozpowszechniony, niż to wynika z dotychczas dostępnych danych. Natomiast R. Yosef (USA i Izrael) stwierdził, że nawozy mineralne powszechnie stosowane na pastwiskach środkowej Florydy, zalecane przez lokalne władze jako „przyjazne dla środowiska”, powodują znaczny spadek liczebności owadów, co odbija się na reprodukcji ptaków żywiących się tymi owadami.

Dużą rolę w całości obrad Kongresu odegrała sesja plakatowa. Przedstawiono prawie 700 plakatów w 6 grupach tematycznych, odpowiadających 6 grupom tematycznym sympozjów. Każdy plakat był eksponowany przez dwa kolejne dni, co umożliwiło spokojne zapoznanie się z treścią ekspozycji i, przy odrobinie szczęścia, porozmawianie z wybranymi autorami. Dużo emocji wzbudził konkurs z nagrodami na najlepsze plakaty.

Dyskusje okrągłego stołu obejmowały bardzo szeroki zakres tematów, a wśród nich badania ekologiczne i ochronę ptaków w krajach Europy środkowej i wschodniej. Poświęcono im aż 5 sesji. Między innymi przedstawiony został wpływ skażeń promieniotwórczych na populacje ptaków (N. Lebedeva, Rosja).

Wszystkich ornitologów z pewnością zainteresuje wiadomość, że powstaje Europejskie Towarzystwo Ornitologiczne. Na Kongresie dyskutowano cele, organizację i plany pracy Towarzystwa. Ma ono służyć stumulowaniu i koordynowaniu badań naukowych w Europie.

Dzięki aktywnemu zaangażowaniu Niemieckiego Towarzystwa Ornitologicznego, abstrakty większości przedstawionych doniesień zostały opublikowane jeszcze przed rozpoczęciem Kongresu w dwóch zeszytach organu tego Towarzystwa (*Journal für Ornithologie*, 135, 3: 263–534 i *Supplement*, 135: 3–279).

Następny Kongres odbędzie się za 4 lata w Afryce Południowej.

Barbara Diehl